

VZDĚLAVATELSKÉ LISTY

01 | BŘEZEN 2023

SOKOLSKÉ TÓNY

Poslechněte si *Lví silou*
z gramofonové desky
z titulní strany

PŘEDMLUVA /3

sestry Provažníkové

FRANTIŠEK KMOCH /4-7

to byl český muzikant

1968 /8-9

sokolská hudba a Pražské jaro

NEJSLAVNĚJŠÍ SKLADBY /10-13

sokolové v koncertních síních

SOKOLSKÉ GRAMODESKY /14-15

záchrana skrytých pokladů

Vedeme energii těm, kteří ji násobí

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
| Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 269, e-mail: mburian@sokol.eu
| Redakce: Jana Horká, Michal Burian | Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko s.r.o. | Informace o časopisu podává
a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři.
Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

Vážené sestry a bratři,

dostáváte do rukou první číslo *Vzdělavatelských listů* ročníku 2023. Tentokrát jsme se rozhodli věnovat jej sokolské hudbě, zejména potom písním. Tím hlavním důvodem je jedno z témat letošní *Noci sokoloven*. Kromě již tradičního zaměření na architekturu sokoloven a prezentaci činnosti jednot jsme pro letošek zvolili sokolské písně.

Proč zrovna písně? Právě sokolské hnutí se významně podílelo na šíření zpěvnosti českého národa a sokolské písně k němu neoddelitelně patřily od samého počátku. Vlastenecky a radikálně zaměřené písně vznikající v sokolských jednotách se rychle šířily a zpívaly se masově i mimo sokolské akce. Sokolské písně provázely československé legie i na bojištích první světové války a staly se nedílnou součástí sokolského ducha, který byl jednou ze základních součástí boje za vznik samostatného státu Čechů a Slováků, jehož 105. výročí si letos připomeneme.

V loňském roce jsme oslavili 160. výročí vzniku našeho hnutí. Na řadě akcí spojených s oslavami zazněly i tradiční sokolské písně... A teď ruku na srdce, kolik z nás bylo schopno zazpívat více než první sloku i u těch nejnámějších? A kolik z nás skončilo záhy u pobrukování s občasným radostným nádechem při refrénu? Články tohoto čísla *Vzdělavatelských listů* by nám všem měly připomenout, jak důležitá byla hudba v historii Sokola. Rádi si naši slavnou minulost připomínáme, rádi hovoříme i o tradičním sokolském propojení tělocvičné činnosti s tou kulturní a společenskou. Nestálo by tedy za to, připomenout si alespoň ty nejslavnější písně a zopakovat si je v sokolovně nebo třeba u táboráku v rámci *Noci sokoloven*? A až se příští rok sejdem na sletovém stadionu, můžeme oslavit tradiční svátek sokolstva třeba právě i společnou písní.

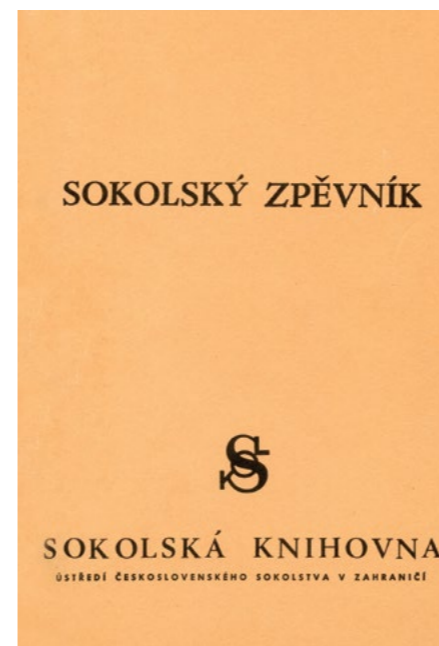
První letošní číslo *Vzdělavatelských listů* přináší hned dvě novinky. Prostřednictvím QR kódů si můžete přehrát dvě vybrané skladby, o nichž píšeme. Současně vzniká jako pomoc pro práci vzdělavatelů elektronická podoba části *Vzdělavatelských listů*, která bude dostupná na internetových stránkách Sokol.eu v části věnované Vzdělavatelskému odboru. Od tohoto čísla budou vybrané články vždy upraveny do podoby vhodné pro tisk a umístění na nástěnky sokoloven ve formátu A3 nebo A2. Rádi bychom tak usnadnili práci vzdělavatelů a současně přispěli ke zkvalitnění informovanosti sokolské i nesokolské veřejnosti o historii Sokola. Postupně se budeme tímto způsobem vracet i k tématům starších čísel *Vzdělavatelských listů*.

Přeji vám všem zajímavé čtení a pro tentokrát i poslech
Michal Burian, vzdělavatel ČOS

PŘEDMLUVA SESTRY PROVAŽNÍKOVÉ

Sokolský zpěv měl velký význam v letech nesvobody, kdy sokolské myšlenky udržovalo při životě především Ústředí československého Sokolstva v zahraničí. Náčelnictvo kanadského Sokola vydalo Sokolský zpěvník již v roce 1953. V roce 1961 připravila další zpěvník sestra náčelnice Marie Provažníková. Druhé, výrazně doplněné vydání této zpěvníku (z 22 písní se rozšířil na 152) připravil v roce 1977 v Torontu bratr Jan Waldauf. Za připomínku stojí jistě předmluva sestry Provažníkové, která uvozovala oba zpěvníky, i bratra Waldaufa z roku 1977.

■ Michal Burian, vzdělavatel ČOS

ZPĚV V SOKOLE

Zpěv patří k Sokolu jako stejnokroj a jako cvičební úbor. Zpěvem strhávali Sokolové pozornost a zájem veřejnosti na svých prvních výletech, zpěvem zvučely tělocvičny, se zpěvem nastupovala sokolská družstva k velkým mezinárodním závodům. Sokolské písně nesli s sebou bratři do legií, jimi vyjadřovali svou víru a věrnost heslům a ideálům bratrstva.

V cizině znamená píseň ještě víc než doma, to cítíme všichni. Když v generacích narozených v cizině se ztrácí znalost řeči rodičů, poslední, co se z ní udrží, je píseň. Je to poslední pojitko s původní vlastí,

ale pojitko silné. Nedejme mu zahynout! V amerických sokolských jednotách, kde se už většinou mluví anglicky, se vžil zvyk končit valné hromady a významné schůze zpěvem písně „Spějme dál!“ Pěkný to zvyk – měl by se rozšířit.

Nám v Sokole jde ovšem především o píseň sokolskou. Proto podáváme bratrstvu malou sbírku sokolských pochodových písní, starých i nejnovějších. Je v nich kus sokolských dějin a kus sokolského vyznání víry. Odevzdáváme ji do rukou bratrstva s přáním, aby rozezvučela všechny naše tělocvičny a rozechvěla srdce mladých i starých takovým souzvukem, jakým nám zněly sokolovny svobodného domova.

Zpěv, který má začínat i končit každou sokolskou tělocvičnou hodinu, musí ovšem mít svůj řád, jako všechno v Sokole...

...Úpravu zpěvníku nám promiňte – je chudá, protože náš Zpěvník rostl v chudých poměrech exilu. Sazba nebo rytí not by byla zvýšila náklad i cenu Zpěvníku nad naše poměry, proto jsme se museli spokojit štočky z hotových sazeb. Chudobu úpravy vyváží láska, s kterou jsme písně pracně sbírali. Kéž se jím naše láska k sokolské písni přenesla do srdcí všech, kdo ho budou používat.

Nazdar!
Marie Provažníková

POZNÁMKA K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Sokolská a národní píseň byla vždy vzpruhou, posilou i výrazem neochvějné víry v lepší a svobodný zítřek národa v jeho nejtěžších dobách. Bylo tomu tak za Rakousko-Uherska, v době okupace nacistické a je tomu tak i v dnešní době temna komunistického režimu a sovětské okupace Československa.

Toto druhé, podstatně rozšířené vydání sokolského zpěvníku vydáváme s přáním, aby se zpěvník stal často používanou pomůckou v činnosti svobodného čs. Sokolstva v zahraničí a v naději, že příští vydání bude uskutečněno v opět svobodné vlasti Sokolstva.

Jan Waldauf

Marie Provažníková byla jednou z ústředních postav zahraničního sokolstva

TO BYL ČESKÝ MUZIKANT

Vybrat si jako titulěk článku název filmu Vladimíra Slavínského z roku 1940 není sice příliš nápadité, chceme-li ale hovořit o neslavnějším sokolském skladateli Františku Kmochovi, lze stěžít nalézt příležitější. František Kmoch byl jedním z tisíců českých muzikantů druhé poloviny 19. století, kteří šířili českou hudbu. Právě on se ale stal zosobněním tohoto odvětví české hudebnosti a zůstává jím dodnes.

■ Michal Burian, vzdělavatel ČOS

František se manželům Kmocho-
vým narodil v Zásmukách u Kolína
1. srpna 1848 jako první z pěti synů.

Dětství tak prožíval v éře bouřlivého
rozvoje české hudby navazujícího
na hlavní fázi českého obrození pře-

lomu 18. a 19. století. Česká hudební scéna byla v té době nedílnou součástí boje o národnostní sebeurčení českého národa, který probíhal po celé 19. století. Snaha o hudební vyjádření silícího národního uvědomění Čechů se postupně zaměřila na tvorbu hudebních děl vycházejících z lidových motivů a písní. Připomeňme v této souvislosti, že v květnu 1866 měla premiéru Smetanova *Prodaná nevěsta*.

František Kmoch se měl brzy stát podstatnou součástí tohoto hnutí. Vyrůstal v prostředí plném národních písní a láska k hudbě ovlivnila celý jeho další život. Po dokončení studia Ústavu pro vzdělání učitelů v pražské Panské ulici nastoupil v roce 1869 jako podučitel v Suchdole u Kolína. O rok později byl přeložen do Červených Peček, v jeho životě ale již v té době zaujímal stále důležitější místo hudba. S vesnickou kapelou si nejen přivydělával k nízkému učitelskému platu, ale začal pro ni i komponovat. Hudba tak čím dál tím víc narušovala jeho školní povinnosti. V Kolíně Kmoch zpočátku vypomáhal v taneční kapeli Josefa Borčického, již v roce 1870 ale stanul v čele vlastní kapely. Ta se mimo jiné objevovala i na většině sokolských zábav, což mělo již záhy změnit celý Kmochův dosavadní život. Kolín byl v této době rychle se

rozvíjejícím průmyslovým městem, v němž působilo více než dvacet různých spolků. Tím nejpřednějším z nich byl, stejně jako v mnoha jiných městech, Sokol. Pro své akce potřeboval dechovou kapelu, která by hrála do pochodu, účastnila se spolkového života a později doprovázela i prostná cvičení. Kvalitními dechovými kapelami v té době disponovaly především jednotlivé útvary rakouské armády a zeměbrany. Ostatně i Kmoch se s činností velké dechové kapely seznámil u Českého zeměbranceckého praporu č. 48 (Böhmisches Landwehr Bataillon Nr. 48) v Kutné Hoře. Představa, že rakouská vojenská hudba doprovází krojované sokoly reprezentující rychle se rozvíjející český spolkový život, ale nebyla nijak lákavá ani pro jednu stranu. Od roku 1865 proto začaly při větších jednotách vznikat sokolské dechové kapely vycházející ze vzoru vojenských hudeb.

SOKOLSKÁ KAPELA

Kolínský Sokol, patřící mezi nejstarší jednoty založené již v roce 1862, nemohl zůstat stranou a v roce 1871 se rovněž rozhodl zřídit vlastní kapelu. Výsledkem jednání s Františkem Kmochem byla smlouva, díky níž se stala Kmochova kapela sokolskou a on jejím kapelníkem s platem 100 zlatých ročně. V necelých třidvaceti letech tak svůj život natrvalo spojil se Sokolem. Řádným členem Sokola se přesto stal až v roce 1880. Hlavní úkol, postavit kvalitní dechovou kapelu, se mu podařilo splnit velmi rychle a již v září 1871 účinkovala při sokolském cvičení v Kutné Hoře.

První oficiální koncert Kmochovy kolínské sokolské kapely se uskutečnil 15. května 1872. Ve stejné době spěla k závěru jeho učitelská kariéra. V roce 1872 byl přeložen do Solopisk, o pouhý rok později byl ale suspendován. Jakou roli v tom hrálo upřednostňování hudby a jakou jeho jasné přihlášení se k vlasteneckým a sokolským myšlenkám, můžeme dnes již jen spekulovat.

Kmocha sice práce se sokolskou kapelou zcela pohltila a v létě 1873 sklídl i první velké ocenění za účast při slavnostech odhalení pomníku Josefa Jungmanna v Praze, plat od Sokola jej ale finančně zajistit nedokázal. V prosinci 1873 proto kolínský Sokol přijal Františka Kmocha jako stálého kapelníka s platem 150 zlatých ročně a spolu s jeho kapelou jej podřídil přímo výboru jednoty. Definitivní smlouva o převzetí kapely kolínským Sokolem byla podepsána v únoru 1874. Kapela byla mimo jiné vázána předpisy o užívání sokolských krojů, které ostatně nosila již od roku 1872, a bez výslovného svolení Sokola nesměla účinkovat jinde, než na jeho akcích.

Rychle se rozvíjející sokolská jednota vybuodovala v letech 1873–1878 na svou dobu velkoryse pojatou sokolovnu, která se stala nejen tělocvičným, ale i kulturním centrem Kolína a okolí. Oblíbené taneční zábavy se staly podhoubím šíření sokolských i vlasteneckých myšlenek. Z dnešního pohledu bylo tanečních zábav neskutečně mnoho. Například jen v červenci 1871 pořádala sokolská jednota 9 tanečních zábav, o měsíc později dokonce 13. V jednom dni se někdy současně pořádaly i dvě taneční zábavy na různých místech. Ze zakoupených sálů navíc sokolové vyváděli tanečníky i do přírody, takže řada zábav probíhala například na Dolejším (dnes Kmochově) ostrově na Labi.

REPERTOÁR

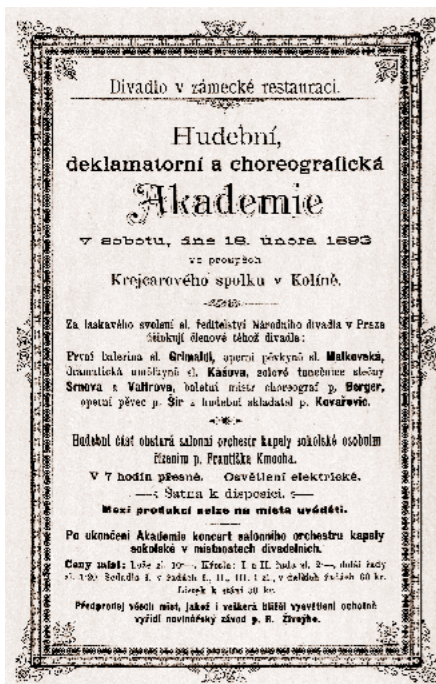
Kmochova kapela sestávala de facto ze tří druhů orchestrů – tanečního, smyčcového a dechového. Z původních 8 hudebníků tanečního orchestru z roku 1870 se do roku 1910 rozrostla na 62 stálých členů. Tvořili ji většinou nadšení lidoví hudebníci z Kolína a okolí, kteří se pod Kmochovým vedením stávali tělesem plně srovnatelným s profesionální konkucí především vojenských hudeb. Úspěch Kmochovy kapely ale spočíval především v jejím originálním repertoáru a propojení se Sokolem. Kmochovy úpravy národních tanečních písní postupně čím dál víc doplňovaly jeho vlastní skladby. Přední místo v repertoáru Kmochovy kapely zaujímal pochody. Českých se ale zpočátku nedostávalo a rakouské přijímalo obecnost s menšími či většími rozpaky. I výbor kolínského Sokola nabádal v roce 1892 Kmocha, aby se vyvaroval německých skladeb a dbal více národního programu. Nejrychlejší řešením byly pochodové úpravy vybraných národních písní, popřípadě písní jiných slovanských národů. Kapela hrála především písně balkánských Slovanů, ale i francouzskou Marseillaisu, tedy hymnu jediné republikánské velmoci v Evropě. Stejně jako ruská hymna, byla ale i ta francouzská rakouskými úřady zakazována.

Hlavním příjmem hudebníků byly odměny, které Kmoch sjednával s jednotlivými pořadateli. Taneční kapela byla stále žádanější a bylo třeba ji občas dělit pro několik souběžně pro-

Vlastenečtí spolkové kolínští:
Sokol, Řemeslnická Beseda, Hospodářská jednota, Literární
spolek a místní odbor Nár. jednoty pošumavské
pořádají
ve dnech 14., 15. a 16. srpna 1886
VÝLET
do Tábora, na Hlubokou a do Českých Budějovic

Výletu na posílení českého školství se účastnila i Kmochova kapela

Kmochova kapela doprovázela dokonce i členy Národního divadla

bíhajících akcí. Na repertoáru měla taneční skladby všeho druhu včetně Kmochem nově zkomponovaných. Sokolské kroje používané kapelou

Kmochova kapela v sokolských krojích kolem roku 1873

fungovaly jako dokonalý propagační nástroj. Postupně přesto docházelo k jejich úpravám, naposledy v roce 1912, kdy je tvořily hnědé kalhoty, černé kajdy s lyrou na límci, bílé košile a sokolské čapky bez péra. Kmocho od počátku používání krojů přísně dbal, aby je jejich nositelé udržovali v čistotě. Požadoval dokonce, aby hudebníci po koncertě nevysedávali v krojích v hostincích, ale aby se nejprve převlékli.

ÚSPĚŠNÁ LÉTA

Jak již bylo řečeno, poprvé se Kmochova sokolská kapela představila mimo Kolín v Praze v roce 1873. V konkurenci pražských dechových kapel, nejen že nezapadla, ale její účinkování, zejména preciznost a souhra, vyzdvihly i *Národní listy*. Úspěch byl takový, že ještě ve stejném roce koncertovala Kmochova kapela v Praze třikrát a v posledních letech jeho života i několikrát týdně. Velké úspěchy sklízela kapela v Praze i při koncertech pořádaných v rámci sokolských sletů. Hned při tom

prvním hrála v roce 1882 na Střeleckém ostrově, při druhém v roce 1891 na Žofíně. Zájezdy do oblastí, kde byl český živel v menšině, přinášely českému obyvatelstvu velké povzbuzení a kapele mimořádné renomé. V roce 1882 zaznamenala obrovský úspěch při zájezdu do Brna. A nejinak tomu bylo i při cestách do zahraničí. V roce 1884 vycestovala do Krakova, o dva roky později do Budapešti a v roce 1896 dokonce do ruského Nižního Novgorodu. V roce 1899 pozvali kapelu vídeňští sokolové.

V roce 1880 se František Kmocho oženil s Josefou Kahlsovou pocházející z německo-české rodiny. Zatímco matka nevěsty Marie byla Češka, otec František byl původem Němec. Obdobně jako tomu bylo u Miroslava Tyrše, Jindřicha Fügnera a mnoha dalších, ale záhy splynul s kolínským českým prostředím a stal se i nadšným členem Sokola.

To hlavní, co po Františku Kmochovi zůstalo do dnešních dnů, je, kromě jeho kapely, především mimořádně rozsáhlé dílo. Tedy lépe řečeno jeho část, která zlidověla natolik, že si ji zpíváme i po více než stu letech. Rozsah celého skladatelova díla je neuvěřitelný. Různé prameny se rozcházejí na počtech od 212 do 560 skladeb. Jeho snaha povzbudit prostřednictvím písní národní citění posluchačů slavila velké úspěchy. František Kmocho ale vstoupil do historie české i sokolské písně nejen jako autor, ale především jako popularizátor. Jasně je to vidět na příkladu jeho patrně nejznámější písně *Kolíne, Kolíne*. Původně lidovou píseň připomínající bitvu u Kolína v roce 1757 upravil do podoby pochodové písně, která byla svého času známá nejen u nás, ale i v zahraničí a dodnes je jedním z nejtypičtějších představitelů českých písní.

Kmochovy skladatelské začátky byly v sedmdesátých letech 19. století spojeny především s taneční hudbou. Nejvýznamnější místo v jeho tvorbě ale zaujímají pochody, s nimiž dosáhl i největších úspěchů. Jejich osobitost způsoboval především zpívaný do-

provod. Právě pochodovými písněmi se František Kmocho nesmazatelně zapsal do sokolské historie.

Tou nejslavnější je *Za praporem sokolským*, dnes známější jako *Spějme dál*. Tato píseň se stala jedním ze symbolů sokolského hnutí. Znalá ji sokolská i nesokolská veřejnost a v letech první světové války se s upraveným textem stala dokonce hymnou československých legií v Rusku. Již její původní text byl ale dostatečně bojovný na to, aby ji s nadšením zpívali i legionáři ve Francii či Itálii. Ostatně třetí sloka, jakoby hovořila o praporu pařížského Sokola, pod nímž v létě roku 1914 rukovala slavná rota Nazdar:

„Paže tuž, vlasti služ!“
zní nám v cestu řadu let,
heslem tím nadšeni
řítíme se mužně vpřed.
V pěsti zbraň, v oku žár,
v žilách otců vřelou krev,
nad námi prapor vlá,
v rudém poli bílí lev!

Autorem textů řady Kmochových sokolských skladeb byl kolínský básník, spisovatel a dramatik Karel Ležger. Nadšený sokol napsal například texty k *Jubilejnímu pochodu Sokola kolínského, Lovu sokolímu*, ale i slavnému *Jdou sokolské šiky, jdou*, který se stal rovněž jednou z oblíbených písní legií. Mezi jeho nejslavnější skladby vzniklé úpravou původních patří pochod *Lví silou*, který se stal sokolskou hymnou. Původní podobu zkomponoval v roce 1882 hostivický sokol František Josef Pelz.

Zmínili jsme již roli, jakou Kmochovy pochody sehrály v řadách československých legií. První světová válka ale neznamenala ani zdaleka konec jejich vřelosti. V éře meziválečného Československa se staly běžnou součástí slavností i života armády. Zpívali je i vojáci při záříjové mobilizaci v roce 1938. Svou významnou roli sehrály i v době nacistické okupace. Fanfáry pochodu *Lví silou* volaly národ jako znělka Pražského povstání v květnu 1945.

KOLÍNSKÝ PATRIOT

František Kmocho zůstal celoživotním kolínským patriotem. I přes řadu nabídek přicházejících z Kutné Hory, Nymburka, Pardubic či Prahy, které několikrát násobně převyšovaly jeho stávající plat, působil až do konce života u své kolínské sokolské kapely. František Kmocho zemřel 30. dubna 1912, pohřben byl vypraven z kolínské sokolovny 3. května. Nedočkal se tedy již posledního předválečného sletu, jeho obavy o osud sokolské kapely, se ale naštěstí nenaplnily. Převzal ji jeho odchovanec Alois Vlasák a po něm řada dalších... Ve smutčném projevu mimo jiné zaznělo: „*Kolín pochovává dnes svého draheho Kmocho. Bratrská jednota se loučí navždy se svým milým, věrným kapelníkem a bratři pro pohnutí nemohou říci, co by chtěli u rakve toho nejmilejšího z milých, Poslední slovo o zemřelém kapelníkovi nebude ostatně promluveno dnes, neboť jeho jméno náleží dějinám české hudby a jeho památka přežije upřímné vzpomínky současného pokolení, které s ním bylo spjato.*“ Město Kolín převzalo kapelu v roce 1922. Dodnes úspěšně působí pod

Kmochova kapela na výletě do Železných hor

názvem Městská hudba Františka Kmocho Kolín.

Literatura: K. K. Chvalkovský, František Kmocho, Praha 1971; Muzeum v Kolíně, František Kmocho, kapelník, Kolín 1977

Pohřeb Františka Kmocho 3. května 1912

SOKOLSKÁ HUDBA V ROCE 1968

V období Pražského jara 1968 probíhal před 55 lety neúspěšný pokus o obnovu Československé obce sokolské. Vznikl přípravný výbor, jehož činnost ale záhy ukončila srpnová invaze armád Varšavské smlouvy a následná normalizace. Jedním z mála hmotných dokladů této doby plné nadšení a nadějí jsou předměty spojené se

sokolskou hudbou. Hudební nakladatelství Supraphon stačilo vydat v nákladu 5000 kusů *Sokolský zpěvník*, jehož část nejznámějších písní byla dokonce opatřena akordy. V pražském dejvickém studiu Supraphonu nahrál v červnu 1968 Velký dechový orchestr Supraphonu řízený Rudolfem Urbanem spolu se Souborem Lubomíra

Pánka gramofonovou desku *Sokolské pochody*, která ještě stačila doputovat na pulty obchodů. Ač se tyto dva počiny mohou zdát nevýznamnými, přispěly k udržení tradice sokolských písní a pochodů po dalších více než dvacet let, až do okamžiku, kdy se sokolstvo konečně po listopadu 1989 dočkalo obnovy.

LVÍ SILOU

hudba i slova F. J. Pelz

Tempo di marcia

1. Lví si - lou, vzle - tem so - ko - lím ku -
dra - hé vlas - ti, v o - bě - ti syé
muž - ně, stat - ně ku - pře - du, vždyť
- pře - du krá - čej - me a byt' i ces - ta
sí - ly, sna - šej - me a
dra - ha vlast če - ka.

da - le - ka, ta so - ko - lí - ka ne - le - ka, jen

2. Vlast máti až nás zavolá,
co věrné dítky své,
tu mocná paže Sokola
zlé škůdce v souboj zve!
Tož blahá bude naše slast,
za obět svůj i život klást,
to svaté heslo Sokola:
za národ, drahou vlast!

3. Jen, bratři, silou hrdinnou
svou hajme vlast i řeč,
to chloubou buď nám jedinou
a pro ni spějme v seč.
A potom, teprv v spásný den
nám vzejde krásný, zlatý sen,
pak sluncem jasným bude plát
nám povždy volnost jen!

HOJ VZHŮRU, PESTRÝ SOKOLE

hudba Antonín Brotan • slova J. V. Sládek

Pochodem

1. Hoj, vzhů - ru, pestrý so - ko - le, hoj, vzhů - ru na svou
stráž, nad nej - vyš - ší hor vr - cho - le, ó let, co sí - ly
máš! Jen dál, jen dál, jen výš, jen výš, až nad o - bla - ků lem, až
od hor k horám u - vi - diš tu ce - lou čes - kou zem.

2. Máš ocelové perutě a ocelový spár,
a v dol jak hledíš napnutě, máš v oku blesku žár.
Jen dál a dál, jen výš a výš, hle lovce, čraň se, čraň!
Čím v letu výš, tím bude spíš ti k smíchu jeho zbraň!

3. A co to jásá po kraji, ty Sokolíku můj?
To tisícové dívají se vzhůru na let tvůj.
Jen dál a dál, jen výš a výš, tys naší síly vzor,
a ty své mety doletíš i každé bouři vzdor.

SOKOLOVÉ V KONCERTNÍCH SÍNÍCH

Zatímco se písně zpívaly při všech sokolských akcích, vznikaly i sokolské skladby z oblasti klasické hudby. O dvou z nich se dá bez nadsázky říct, že dobyly světové koncertní síně. Nejslavnější sokolskou skladbou, která postupně zaujala místo sokolské hymny, je Sukův pochod *V nový život*. Světově nejhranější původně sokolskou skladbou je ale slavná Janáčkova *Sinfonietta*. Připomeňme si alespoň v krátkosti jejich příběhy.

■ Michal Burian, vzdělavatel ČOS

Starší z obou skladeb je pochod Josefa Suka *V nový život*. Pod anglickým názvem *Towards a New Life* tato skladba již dvakrát zazněla dokonce i na nejslavnějším festivalu klasické hudby BBC Proms, který se koná každoročně v Londýně. V Royal Albert Hall byla poprvé uvedena za druhé světové války v rámci československo-polského koncertu pořádaného v srpnu 1943. Podruhé to bylo poměrně nedávno. V roce 2012 byla součástí závěrečného festivalového koncertu. Pod taktovkou českého dirigenta Jiřího Bělohávkovi ji přednesly Symfonický orchestr a Symfonický sbor BBC. Zařazení Sukovy skladby do programu prestižního závěrečného koncertu by bylo samo o sobě mimořádné.

V tomto případě byl ale význam ještě umocněn skutečností, že festival Proms probíhal v Londýně v průběhu a krátce po skončení letních olympijských her, které toto město hostilo.

POPRVÉ V ROCE 1919

Abychom se ale dostali ke kořenům této skladby, musíme se vrátit do prvních měsíců existence Československé republiky. Souběžně se vznikem nového státu vyvstala potřeba urychleného vytvoření vlastní armády. Nejvyšším správcem čes. vojsk byl od 28. října starosta České obce sokolské Josef Scheiner. První jednotky zajišťující pražskému Národnímu výboru vojenskou moc tvořili kromě rodícího se domácího vojska

především dobrovolníci. Nejvýznamnější úlohu mezi nimi hráli právě sokolové, kteří se od 28. října podíleli na pořádkové a strážní službě nového státu. Mezi listopadem 1918 a únorem 1919 vytvořili sokolové spolu s příslušníky České obce střelecké a Svazu dělnických tělocvičných jednot čtyři pluky Stráže svobody, které se záhy zapojily do bojů na Slovensku. Mezi těmi, kdo měli narukovat do dobrovolnických jednotek bojujících na Slovensku, byl i osmnáctiletý syn slavného hudebního skladatele Josefa Suka. V atmosféře celonárodního nadšení se tak Josef Suk rozhodl složit pro dobrovolníky bojující na Slovensku pochodovou píseň. Traduje se, že základní tvar pochodu složil během jediného dne. Pochod pochopitelně vypadal jinak, než dnešní slavná skladba. Postrádal úvodní fanfáry a neměl ani velkolepý závěr. Sukův syn nakonec do války proti Maďarům rukovat nemusel a základní partitura pochodu zůstala ve skladatelově šupletu.

POCHOD PRO VII. VŠESOKOLSKÝ SLET

Již záhy se ale objevila další možnost jeho využití. Součástí příprav VII. všesokolského sletu, který se měl v roce 1920 odehrát jako první slet v nové republice, byla i soutěž na nový sletový slavnostní pochod vypsána sletovým výborem na podzim 1919. Mělo se jednat o skladbu určenou „pro vstup a nástup sokolského členstva k prostným cvičením“, která by měla výrazným pochodovým rytmem udržovat krok cvičenců a současně byla „rázu slavnostního, vystihující mohutný dojem nástupu“. Soutěžní porotu tvořili hudební skladatelé Karel Kovařovic a Otakar Ostrčil, za sokolské náčelnictvo sestru Milada Malá a bratři Agathon Heller a Jindřich Vaníček.

Josef Suk o působivém nástupovém pochodu přemýšlel již po po-

sledním předválečném sletu v roce 1912, který na něj mohutně zapůsobil. Do soutěže se přihlásil pod pseudonymem Josef Emanuel Skrýšovský, který vycházel z názvu obce Skrýšov poblíž jeho rodiště na Sedlčansku. Přes některé námitky sokolských členů poroty, že skladba není pochodově dostatečně výrazná, se oběma hudebními skladatelům podařilo porotu přesvědčit, že se jedná o umělecky mimořádně hodnotnou skladbu jasně pochodově cítěnou. Josef Suk získal v soutěži první místo a následně pochod doplnil o úvodní fanfáry a další části.

Pochod oceněný soutěžní porotou ale ještě neměl ani zdaleka vyhráno. Skutečnost, že má nahradit tradiční nástupový pochod *Lví silou*, se řadě sokolů zamlouvala pramálo. Během dopolední zkoušky v rámci prvního sletového dne vyvolal nový pochod rozpaky pro svou modernost a „nepochodovost“. Některé publikace uvádějí, že odpor konzervativnější části sokolstva vůči novému pochodu vedl tak daleko, že nebyl při nástupu vůbec použit a v rámci sletu byl hrán jen k poslechu. Ve skutečnosti ale spojené vojenské hudby za řízení prvního velitele nově vzniklé vojen-

Sletový stadion na Letné byl v létě 1920 svědkem premiéry Sukova pochodu *V nový život*

ské konzervatoře podplukovníka Prokopa Oberthora (mimo jiné i autora vojenské *Večerky*) dokázaly návštěvníkům připravit velkolepý zážitek. Augustin Pechlát na tyto okamžiky zavzpomínal i ve sletovém památníku z roku 1920: „*Fanfáry krásného slavnostního pochodu Sukova oznamovaly nástup. Pokaždé při těchto fanfárách bylo viděti horečné napětí diváků v hledišti, nedočkavou pak snahu energie cvičenců v seřadišti. Při fanfárách opony vstupních bran se rozhrnuly a v okamžení, kdy fanfáry přešly v pochod, členstvo vykročilo.*“ Toto efektní zahájení se od roku 1926 ještě znásobilo na strahovském stadionu.

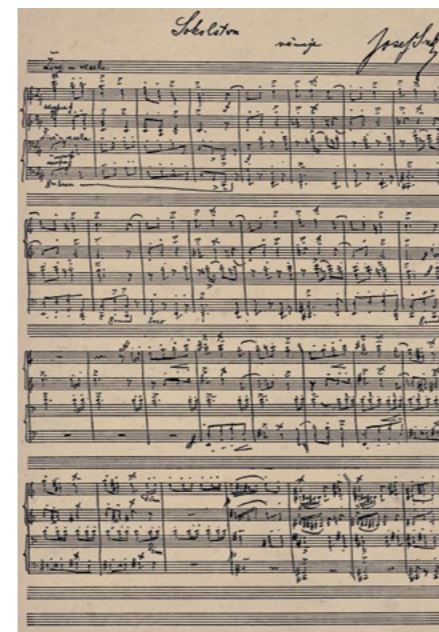
OLYMPIJSKÉ HRV 1932

Rozhodnutí o zařazení uměleckých soutěží do programu olympijských her padlo již v roce 1906. Soutěžit se mělo v tzv. *Pentatlonu múz* neboli *Uměleckém pětiboji*. Ten měly tvořit architektura, literatura, hudba,

výtvarné umění a sochařství. Po několika větších či menších nezdarech (umělecké soutěže probíhaly od roku 1912) se ale zcela plnohodnotné

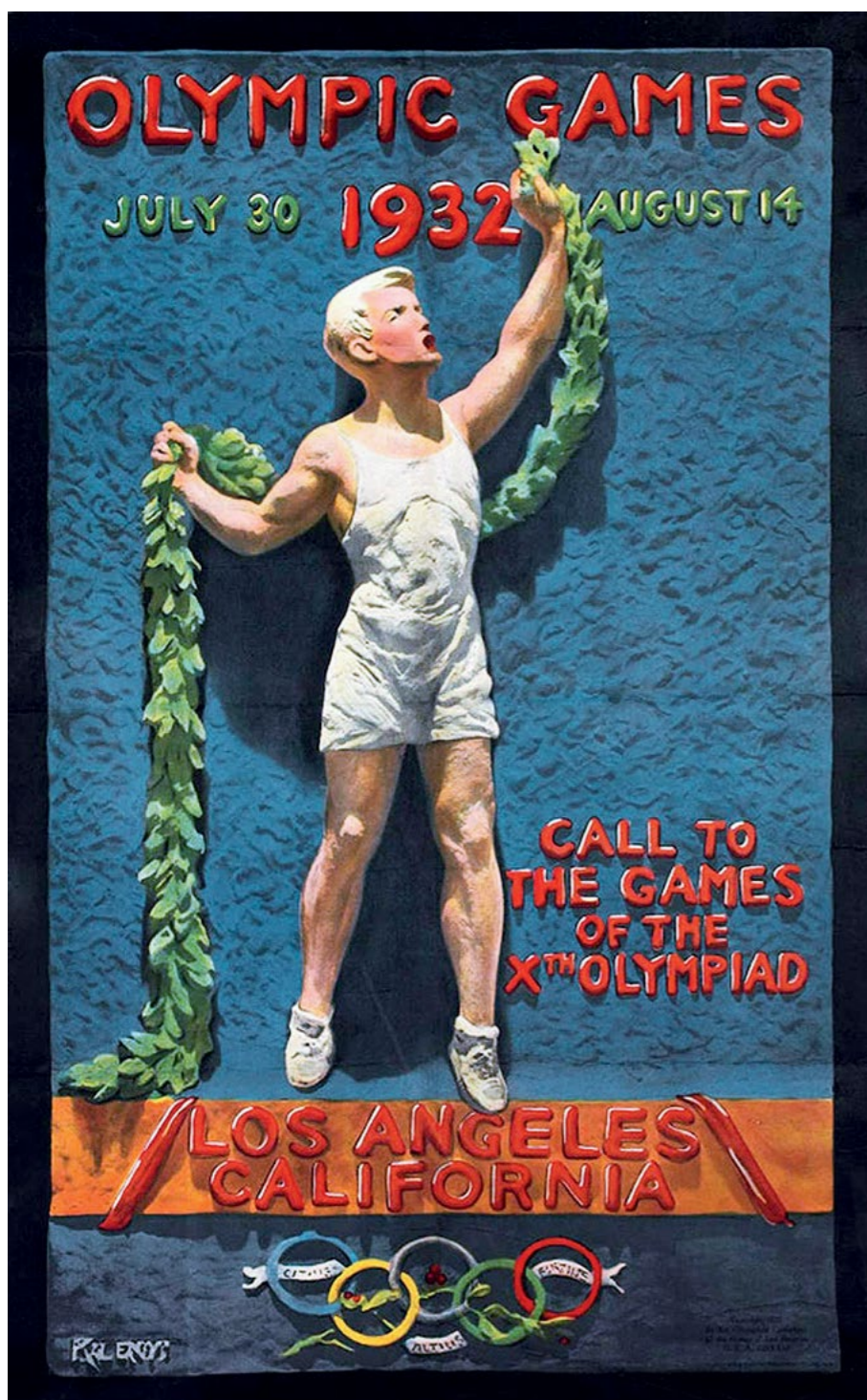
Josef Suk

Partitura Sukova pochodu s věnováním sokolstvu

Opony vstupních bran se rozhrnuly a muži poprvé nastupují na sletový stadion za zvuků Sukova pochodu *V nový život*

Plakát Her X. olympiády v Los Angeles 1932

umělecké soutěže podařilo uspořádat až v rámci olympijských her v Paříži v roce 1924. Přihlásilo se do nich celkem 193 umělců z 24 států. Svou labutí píseň zažily na hrách v Londýně v roce 1948.

Josef Suk přihlásil svůj pochod *V nový život* do olympijského klání

v Los Angeles v roce 1932. Stejně jako většina umělců se her osobně neúčastnil, přesto měly umělecké soutěže mimořádnou odezvu. Do Muzea dějin, vědy a umění v Los Angeles se na vystavovaná soutěžní díla přišlo podívat více než 384 tisíc návštěvníků. Hudební soutěže se

Čechoslováci účastnili vůbec poprvé. Kromě Suka soutěž svými skladbami obeslali i Pavel Božkovec, Ladislav Kohout a Jaroslav Kříčka.

S trochou nadsázky by se dalo říct, že zatímco Sukův tchán a učitel, hudební skladatel Antonín Dvořák, již Ameriku díky své *Novosvětské symfonii* dobyl, Suka měla ocenit právě nyní. Mezinárodní porota dlouho zvažovala, zda jej ocenit zlatou olympijskou medailí. Jelikož ale pochod zcela nevyhovoval pravidlům, která stanovila, že by měl vzniknout v průběhu posledního čtyřletého olympijského cyklu, rozhodla se nakonec udělit Sukovi stříbrnou medaili, přičemž zlatá ani bronzová nebyly uděleny.

DALŠÍ ŽIVOT POCHODU

Po počátečních rozpacích přijali sokolové pochod za svůj do té míry, že začal být vnímán jako sokolská hymna. Svůj původní účel z roku 1919 plnil pochod v přeneseném slova smyslu v letech druhé světové války. Úvodní část skladby byla použita jako znělka *Československého filmového zpravodaje* připravovaného naší armádou ve Velké Británii a rovněž jako znělka pravidelných pořadů Jiřího Voskovce a Jana Wericha vysílaných prostřednictvím anglické BBC posluchačům v okupované vlasti.

Pochod *V nový život* se stal třetí součástí volného Sukova symfonického triptychu, jehož první dvě části tvoří *Meditace na staročeský chorál Svatý Václave* z let první světové války a smuteční tryzna na památku obětí první světové války *Legenda o mrtvých vítězích*. Hrdinský patos pochodu byl ještě zesílen dodatečným otextováním skladby básníkem Petrem Kříčkou.

V prosinci 1931 provedla zpívanou verzi pochodu koncertně poprvé Česká filharmonie. Bojovný text zazněl v podání Symfonického sboru BBC i na výše uvedeném hudebním festivalu Proms v roce 2012 a rozhodně stojí za zhlédnutí na YouTube (Suk – Towards a New Life (Last Night of the Proms 2012).

SLETOVÁ SINFONIETTA

Jedním z nejoblíbenějších a nejhranějších děl Leoše Janáčka je dnes *Sinfonietta*. Hudební historici se zcela neshodnou v tom, zda její úvodní fanfáry Janáček vytvořil přímo na objednávku Pořadatelského odboru Československé obce sokolské pro pořádání VIII. všesokolského sletu v roce 1926, nebo na žádost Lidových novin, zda by pro ně nenapsal malou zdravici k připravovanému sletu. Mnohé ale svědčí spíše pro druhou variantu. Základem celé skladby se každopádně staly sletové fanfáry, které měly být troubeny z věže Týnského chrámu na Staroměstském náměstí při příchodu čela slavnostního sletového průvodu. Původní fanfáry zaujaly Janáčka natolik, že se záhy rozrostly do celé pětivěté skladby. Fanfáry, které tvoří první větu, byly dlouho považovány za velmi atypické a značně moderní. Inspirací se Janáčkově údajně staly ranní vojenské fanfáry, ne příliš čistě zahrané, které slyšel při jedné ze svých cest do Písku.

Světovou premiéru měla *Sinfonietta* 26. června 1926 ve Smetanově síni Obecního domu v rámci Sletu slovanského dorostu jako součást kulturního programu předslavnostních slavností. Česká filharmonie řízená Václavem Tallichem byla doplněna o 14 vojenských trubačů. Skladba byla označena jako *Sletová symfonieta* s dovětkem (rukopisná novinka). Celý koncert, stejně jako později sokolský průvod Prahou a další sletové události, přenášel i Radiojournal (tehdejší název čs. rozhlasu) jako jeden ze svých prvních přímých přenosů. Významně tím přispěl nejen k propagaci sokolského hnutí, ale i k popularizaci vlastního rozhlasového vysílání. Tento do té doby nejsložitější projekt v dějinách evropského rozhlasového vysílání je dnes vnímán jako zdroj české rozhlasové reportáže.

Pro Janáčka nebyl rok 1926 zdaleka prvním kontaktem se sokolským hnutím. K sokolstvu patřil nejen svým členstvím v Sokole Brno I, do něhož vstoupil již v roce 1876, a vyznáváním sokolských ideálů. Moravskoslezské

obci sokolské věnoval v roce 1893 *Hudbu ke kroužení kužely*, která zazněla i na III. všesokolském sletu v Praze v roce 1895. Svůj vztah k sokolstvu a rodícímu se samostatnému státu Janáček jasně definoval krátce před vznikem Československé republiky, když mj. vyzdvihl roli Sokola při vytváření čs. legií. Dne 10. října 1918 napsal brněnskému Sokolu dopis, v němž stálo: „*Díval jsem se na Sokola vždy jako na českou pěst, již máme stejně třeba jako českého srdce. Jsem rád, že ta moje stálá myšlenka v českoslovanském vojsku ožila, a slavně ožila... Sokolské organizaci budeme děkovat za svoji svobodu, neboť tento statek se jen krví platí a platil... Hajte tuto organizaci vždy tak svědomitě, rázně a čestně jako dosud.*“

Janáčkovu *Sinfonietta* reprezentovala ideu vzdoru, síly a radosti. Dá se charakterizovat i jako jakési díkůvzdání za první léta existence samostatného Československa. Při brněnské premiéře skladby 3. dubna 1927 Janáček upravil dedikaci skladby a uvedl ji jako *Vojenskou Symfoniету pro velký orchestr*. Tato skutečnost ale nemění nic na tom, že podnětem ke vzniku díla byla sokolská idea, kterou však Janáček přenesl, i v duchu svého výše citovaného dopisu z 10. října 1918, na všechny obránce vlasti v logické vývojové linii sokolové – legionáři – vojáci. U původního názvu zůstaly i Lidové noviny, které

Leoš Janáček

otiskly Janáčkův autograf pod titulem *Sletové fanfáry Leoše Janáčka*.

Fanfáry Janáčkovy *Sinfonietta* jsou natolik strhující, že i po téměř sto letech, které uplynuly od jejich zkomponování, znějí stále moderně. Po roce 1989 se jim dostalo cti, stát se součástí protokolární hudby na Pražském hradě.

Literatura: R. Fiala (ed.), Tyršův odkaz, Toronto 1986; F. Kolář (ed.), Sport a umění, Praha 2016; Památník osmého sletu všesokolského v Praze 1926, Praha 1926; Z. Škoda, Los Angeles 1932: příběh československé olympijské výpravy, Praha 2022; B. Štědroň, Janáček jako Sokol, Lidové noviny 3. 7. 1938; M. Zapletal, Petrželkova „Štafeta“ a Janáčkovy „Sinfonietta“ mezi sportem a ideologií: rekonstrukce dobových čtení, diplomová práce FFMU, Brno 2013

Fanfáry Leoše Janáčka byly komponovány pro slavnostní příchod sokolského průvodu na Staroměstské náměstí

JAK JSME OBJEVOVALI SOKOLSKÉ GRAMODESKY

Součástí sbírky České obce sokolské, která je ve správě Vzdělávatelského odboru, je i rozsáhlý soubor gramodesek se sokolskou hudbou. V roce 2019 proběhla díky spolupráci sester Marcely Mandové a Kateřiny Pohlové s pracovníky digitalizace zvukových dokumentů Národního muzea – Českého muzea hudby záchrana větší části této sbírky.

■ Filip Šír, Národní muzeum

V roce 2019, kdy jsme již druhým rokem řešili projekt *Nový fonograf: naslouchejme zvuku historie* na záchranu zvukového kulturního dědictví, jsme začali přemýšlet nad průzkumem různých institucí v Praze, ve kterých by se mohly nacházet staré gramofonové desky, ba dokonce fonografické válečky. Uvědomili jsme si, že se hned vedle Českého muzea hudby nachází hlavní sídlo České obce sokolské. Slovo dalo slovo a byli jsme v nejvyšších patrech budovy a v knihovně jsme procházeli vybrané desky, alba a krabice, které jsme se rozhodli v rámci projektu zachránit. Co to vlastně znamená zachránit? Musíme si uvědomit, že nic „nežije“ věčně a pro gramofonové desky obzvláště šelakové desky, které při své manipulaci nemusí „přežít“ přenesení z jedné místnosti do druhé. V Českém muzeu hudby

se nachází specializované pracoviště, které nám pomáhá právě k tomu, aby se nám podařilo takovéto sbírky zachránit – jak po fyzické stránce, tak po obsahové stránce. Základem je kvalitní fotografie etikety desky, kde se v mnoha případech nachází jediné informace o obsahu nahrávky. K tomu můžeme připočítat i obal desky či album, ale v takto starých sbírkách a nosičích se moc původních obalů nedochovalo. Současně se nesmí zapomínat na ošetření, tedy očistit desku a drážky v rámci speciální lázně společně s ultrasonickou lázní. To nám umožní připravit desku do té nejlepší výchozí podoby pro samotnou záchranu obsahu – digitalizaci neboli převod analogového záznamu do podoby digitální. Nezávisle na všech zmíněných krocích se vytváří tzv. popisná metadata – informace o informacích. Tento krok se

nesmí opomenout, neboť co je cílem každé záchrany? Zpřístupnění formy a obsahu. A proto jsme pro Českou obec sokolskou připravili ukázkou, jak by se jejich sbírka mohla v průběhu času zpřístupnit všem těm, kteří by rádi zažili pochod *Lví silou* začátkem 20. století či Sokolské slety ve dvacátých letech apod. Rok poté, v době covidové, jsme s radostí zjistili, že desek nacházejících se v Sokole je mnohem a mnohem víc. A počítáme i s tím, že v různých městech po celé republice budou v archivech další a další nahrávky, které by bylo potřeba zachránit.

NERUŠIT, NAHRÁVÁME

Mezi největší znalce počátků českého zvukového průmyslu, a tedy i prvních nahrávek sokolské hudby, patřil významný sběratel gramofonových desek Gabriel Gössel (1943–2020). V letech 1999–2006 uváděl na stanici Praha Českého rozhlasu 2 pravidelný týdenní pořad *Fonogram GG*, v němž představoval zvukové portréty interpretů z oblasti převážně populární hudby minulosti. Od roku 2012 byl producentem ediční řady *Historie psaná šelakem*, kterou připravoval pro hudebního vydavatelství Supraphon, a. s. Dovolíme si tedy, s laskavým svolením, volně převyprávět jeden z jeho článků věnovaných právě sokolské hudbě.

Možnost zaznamenávat a následně reprodukovat zvuk nemohla zůstat stranou zájmu sokolstva. Návčik sletových skladeb za hudebního doprovodu reprodukováného z gramodesek znamenal významný kvalitativní skok. Jako doprovod k návčiku sletových skladeb byly gramodesky poprvé použity při V. všesokolském sletu v roce 1907. Stejně jako pro následující VI. všesokolský slet v roce 1912, pověřilo vedení České obce sokolské natočením hudby firmu The Gramophone

Company Ltd. Vzhledem k tomu, že gramodesky s hudbou pro V. všesokolský slet byly v prodejním katalogu firmy ještě v roce 1911 a v případě VI. všesokolského sletu i po roce 1918, nejednalo se patrně o příliš velký obchodní úspěch. Zajímavostí ale bezesporu je, že ačkoliv v době před první světovou válkou byla bezkonkurenčně nejoblíbenějším tělesem v českých zemích Kolínská hudba sokolská Františka Kmocha, nedostalo se výsady nahrát hudbu k oběma uvedeným sletům jí, ale pražské Hudbě Sokola žižkovského řízené kapelníkem Arnoštem Hermannem. V době konání VII. všesokolského sletu v roce 1920 se v mladém Československu gramodesky nenatáčely. Návčiky tedy musely probíhat bez hudebního doprovodu nebo s živou hudbou. O šest let později natočil neznámý německý dechový orchestr trojici gramodesek se sletovou hudbou Karla Matějovce na etiketu VOX. Tyto desky se prodávaly ve vkusném albu vyzdobeném znakem ČOS za cenu zvýšenou o 1,35 Kč za kus ve prospěch sokolstva. Byly to vůbec první snímky českého repertoáru na gramodeskách této značky, jejíž existence skončila již v roce 1929.

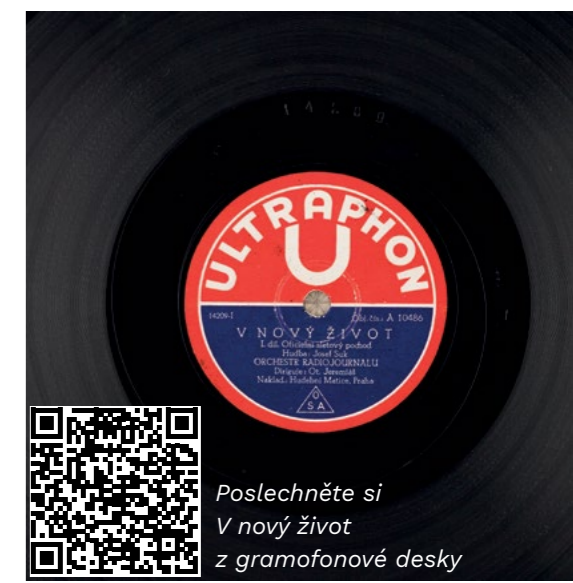
Pořízením nahrávek hudby k IX. všesokolskému sletu, konanému u příležitosti stých narozenin zakladatele sokolského hnutí dr. Miroslava Tyrše,

pověřila v roce 1932 ČOS začínající domácí gramofonovou firmu Esta. Na ohlas sokolských sletů se pokusila ve stejném roce přivítat také gramofonová firma Parlophon natočením celé řady sokolských pochodů, národních písní a vlasteneckých popěveků v podání německých dechových kapel, ale například i Tamburašského sboru Sokola Praha 1. Na gramodeskách značky His Master's Voice vyšly u příležitosti IX. všesokolského sletu mj. pochody *Sokolský pluk*, *Pochod československého sokola*, *Náš prapor* a *Devátý slet*.

Znělku X. všesokolského sletu, který se v roce 1938 konal již ve stínu ohrožení republiky, natočila na gramodesky značky Ultraphon Dechová hudba 5. pěšího pluku vedená kapelníkem Václavem Thierem. Několik buditelských pochodů Fr. Kmocha, J. Fučíka a E. Štolce (*Za heslem Tyršovým*, *Za svobodu vlasti*, *Jdou sokolské šiky*) pro tuto příležitost natočil také Trubačský sbor Sokola Bubeneč. Další gramofonová firma Esta nahrála v působivém podání herce a recitátora Bedřicha Karana pod názvem *Budovat a bránit* pásmo citátů z projevů a článků M. Tyrše ke stejnojmenné sletové scéně a do kategorie nazvané „*Ve znamení X. všesokolského sletu*“ zařadila mj. slovenské písně a národní tance v podání Dechové hudby svazu „*Strážce svobody*“ a Hudby pěšího pluku 28 „*Tyrše a Fügnera*“.

Další všesokolský slet se konal až po skončení druhé světové války, v létě roku 1948. Gramofonová firma Ultraphon připravila pro tuto příležitost řadu gramodesek se zvláštní etiketou, které natočila Hudba Hradní stráže pod vedením dirigenta Jana Uhlíře. Kromě hudby k jednotlivým cvičením vydal Ultraphon na svých gramodeskách ještě řadu dalších námětových skladeb – jmenujme například pochody *S ohněm v srdci*, *Sokolským krokem*, *Sokol*, *Sokolík* nebo *Vzdejme čest*.

Literatura: G. Gössel, *Fonogram*, Výlety k počátkům historie záznamu zvuku, Praha 2006

Poslechněte si
V nový život
z gramofonové desky

Pořizování soupisu gramofonových desek ze sbírky ČOS

SOKOLSKÉ ZPĚVNÍKY

Nakladatel
K. H. ROUČEK knihkupectví v Tábo

Rak. vládou pro zločin velezrady konfiskováno!

